

İQLİM DƏYİŞİKLİYİNƏ DAİR MƏLUMATLARIN İCTİMAİYYƏTƏ ÇATIMLILIĞININ TƏMİN EDİLMƏSİNİN HÜQUQİ ƏSASLARI

TURQAY HÜSEYNOV¹

Annotasiya

Məqalədə ətraf mühit dair məlumatın çatımlılıq problemi təhlil edilir. 1992-ci il Rio Konfransından başlayaraq ətraf mühit barədə məlumatların ictimaiyyətə çatımlılığı məsələsi və bu sahədə praktiki addımların atılması dünya birliyi qarşısında qabardılan gündəliyin vacib məqamlarındandır. Ətraf mühit haqqında məlumat əldə etmək ictimaiyyətin üzvlərinə ətraf mühitdə baş verənləri bilmək və anlamaq üçün vacibdir. Bu məqsədlə məzkur hüququn beynəlxalq və milli hüquqi əsasları tədqiq olunur. Yer kürəsinin əksər sakinləri iqlim dəyişikliyinə mövcudluğunu qəbul edərək milli hökumətlərin hərəkətə keçməsinə istəyir və inkişaf etmiş iqtisadiyyatlarda vətəndaşların əksəriyyəti həyatlarını dəyişməyə hazırdır. Ətraf mühitlə bağlı məsələlərə dair qərarların qəbulu prosesinin əvvəlində maraqlı ictimaiyyət adekvat, vaxtında və səmərəli şəkildə ya ictimaiyyətə bildirişlə, ya da fərdi qaydada məlumatlandırılır. Danılmazdır ki, iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə bir çox imkanlar açacaq: daha təmiz hava, bərpa olunan enerji, ərzaq təhlükəsizliyi, ekoloji təmiz iş yerləri və sağlam həyat şəraiti və s. Məqalədə ətraf mühit barədə məlumatların ictimaiyyətə çatımlılığının təmin edilməsinin normativ əsasları öyrənilir və bu sahədə beynəlxalq hüquqi normalarla milli qanunvericiliyin qarşılıqlı əlaqəsi təhlil edilir. Məlumat çatımlılığının təmin edilməsi istiqamətində atılacaq addımlara xüsusi diqqət yetirilir.

Açar sözlər: iqlim dəyişikliyi, ətraf mühit, qlobal inkişaf, hüquqi mühafizə, ekoloji qanunvericilik.

I. Giriş

Qısa təhlili BMT Baş katibi A.Quterrişin “iqlim xaosu Yer kürəsinin hər bir bölgəsini, ölkəsini və icmasını təhdid edir” sözləri ilə başlamaq yerinə düşərdi. Odur ki, biz hamımız iqlim dəyişikliyi ilə mübarizənin önündə bir araya gəlməliyik və daha yaxşı gələcək üçün mübarizəyə başlamalıyıq [9].

Ətraf mühit haqqında məlumat əldə etmək ictimaiyyətin üzvlərinə ətraf mühitdə baş verənləri bilmək və anlamaq üçün vacibdir. O, həmçinin ictimaiyyətə məlumatlı şəkildə ətraf mühitlə bağlı qərarların qəbulunda iştirak etməyə kömək edir.

Qlobal inkişafda baş verən hadisələr iqlimin vəziyyətinə təsir edəcək problemləri gündəmə gətirir, eyni zamanda iqlim dəyişikliyinə fəsadlarını qabardır. Bu təhlükələrin qarşısının alınmasının effektivliyi, şübhəsiz ki, onların vaxtında beynəlxalq hüquqi tənzimlənməsindən asılı olacaqdır.

II. İqlim dəyişikliyinə hüquqi əsasları

Bu gün istixana effekti yaradan qazların emissiyası ilə bağlı fəaliyyət dünya birliyi qarşısında duran və 2050-ci ilədək proqnozlaşdırılan hədəflərdir. Aydın ki, həmin göstəricilərin əldə olunması istehsal, istehlak və hərəkət üsulumuzun tam dəyişdirilməsindən başqa bir şey tələb etmir. Danılmazdır ki, Yer kürəsinin əksər sakinləri iqlim dəyişikliyinə mövcudluğunu qəbul edərək milli hökumətlərin hərəkətə keçməsinə istəyir və inkişaf etmiş iqtisadiyyatlarda vətəndaşların əksəriyyəti həyatlarını dəyişməyə hazırdır. Bununla yanaşı, cəmiyyətdə iqlim dəyişikliyi problemini qəbul etməyənlər də mövcuddur (İqlim dəyişikliyinə inkarı hərəkəti).

Danılmazdır ki, iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə bir çox imkanlar açacaq: daha təmiz hava, bərpa olunan enerji, ərzaq təhlükəsizliyi, ekoloji təmiz iş yerləri və sağlam həyat şəraiti.

Məzkur problem universal və regional müstəvidə fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatların və dövlətlərin xüsusi nəzarətində qalmaqdadır. Misal olaraq, BMT çərçivəsində YUNESKO-nun elm, təhsil, mədəniyyət və kommunikasiya sahələrində 30-dan çox proqramı iqlim dəyişikliyi ilə bağlı

¹ Hüquq elmləri doktoru / Bakı Dövlət Universiteti / email: turguy1973@gmail.com

biliklərin yaradılmasına, maarifləndirilməsinə və ünsiyyətinə, indiki və gələcək nəsillər üçün etik nəticələrin dərk edilməsinə töhfə verir.

İqlimlə bağlı məlumat almaq imkanlarını genişləndirən Dünya Bankı Qrupu tərəfindən yaradılmış İqlim Dəyişikliyi Bilik Portalıdır (Climate Change Knowledge Portal). Portal iqlim dəyişikliyi və inkişafıla bağlı hərtərəfli məlumatlara daxil olmaq və təhlil etmək üçün onlayn platforma təqdim edir. Qərarların qəbulunda elmi məlumatın uğurlu inteqrasiyası çox vaxt geniş istifadəçilərə hərtərəfli məlumat verə bilən çevik çərçivələrdən, müvafiq məlumatlardan və informativ alətlərdən istifadə etməklə, elmi məlumatı layihə və ya siyasətin dizaynına tətbiq etməkdən asılıdır.

Regional səviyyədə Avropa İttifaqının “Ətraf mühitlə bağlı məlumatlara ictimaiyyətin çıxışı üzrə Direktiv”ini (2003/4/EC) [4] qeyd etmək olar. Direktivdə qeyd olunduğu kimi, ətraf mühitlə bağlı məlumatlara ictimaiyyətin çıxışının artırılması və bu məlumatların yayılması ətraf mühitlə bağlı məsələlər haqqında daha çox məlumatlı olmağa kömək edir, sərbəst fikir mübadiləsinə zəmin yaradır, qərarların qəbul edilməsində ictimaiyyətin daha səmərəli iştirakını təmin edir və nəticədə ətraf mühitin yaxşılaşmasına təsir edir.

Önemli məsələ müraciət edənlərə onların müəyyən etdiyi müddət çərçivəsində ətraf mühitlə bağlı məlumat mümkün qədər tez təqdim edilməsinin dövlətlər tərəfindən təmin edilməsidir. Odur ki, Direktivin 4-cü maddəsində ətraf mühit barədə məlumatın verilməsindən imtinanın tam əsaslı təhlili verilir.

Məlumat əldə etmək hüququ o deməkdir ki, məlumatın açıqlanması ümumi olmalıdır və dövlət orqanları bundan xüsusi və dəqiq müəyyən edilmiş hallarda imtina edə bilməlidirlər. İmtina əsasları məhdudlaşdırıcı şəkildə təfsir edilməlidir, buna görə bu məlumatın açıqlanmasına haqq qazandıran ictimai maraq olmalıdır.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasının (1992) [8] 6-cı maddəsində dövlətlərin üzərinə iqlim dəyişikliyi və onun təsirləri haqqında məlumatı ictimaiyyətin əldə etməsini təşviq etmək və asanlaşdırmaq üçün lazımi tədbirlər görmək öhdəliyi qoyulur. İqlim dəyişikliyi və onun təsirlərinin aradan qaldırılmasında və müvafiq cavab tədbirlərinin hazırlanmasında ictimaiyyətin iştirakı, iqlim dəyişikliyi və onun təsirləri ilə bağlı maarifləndirmə və ictimaiyyətin məlumatlandırılması üçün materialların hazırlanması və mübadiləsi vacibdir. Bu proses təhsil və təlim proqramlarının hazırlanması və həyata keçirilməsi, o cümlədən milli institutların gücləndirilməsi və xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrin xeyrinə bu sahədə mütəxəssislərin hazırlanması üçün kadrların mübadiləsi və ya ezam edilməsi ilə müşayiət olunmalıdır.

Məlum olduğu kimi, məlumat almaq hüququnun ümumi mövcudluğu bir sıra universal və regional beynəlxalq hüquqi aktlardan irəli gəlir (1948-ci il Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin 19-cu maddəsi; Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 19-cu maddəsi. 1966; 1950-ci il İnsan Hüquqları və Əsas Azadlıqlar haqqında Avropa Konvensiyasının 10-cu maddəsi və s.). Öncə qeyd etmək lazımdır ki, bu beynəlxalq sənədlərdə məlumat almaq hüququ ifadə azadlığı hüququ prizmasından baxılır. Şəxsin məlumat almaq hüququnun ətraf mühitə, xüsusən də iqlim dəyişikliyi ilə bağlı məlumatlara çıxışla bağlı həyata keçirilməsini diqqətə çatdırmaq istərdim. Bu hüquq çərçivəsində ətraf mühitin vəziyyəti haqqında məlumat əldə etmək imkanının da mövcudluğu beynəlxalq təsisatların qərarları, xüsusən də Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarları ilə təsdiqlənir (Bax: Guerra işi və digərləri v. İtaliya, 1998 [5]; Bladet Tromso və Stensaas Norveçə qarşı, 1999 [3] və s.). Elmi təhlil nöqtəyi-nəzərindən bu hüquq prosessual sayılır və insan hüquqlarının ekoloji cəhətdən təhlükəli mənbələrdən qorunmasında mühüm rol oynayır [1, s. 356-360].

Bu gün informasiya hüququnu ətraf mühitin vəziyyəti haqqında etibarlı məlumat əldə etmək imkanlarına qədər genişləndirən və bu sahədə ədalət mühakiməsinə çıxışı təmin edən ixtisaslaşmış beynəlxalq sənəd 1998-ci il Ətraf Mühit Məsələlərində İnformasiya əldə etmək, Qərarların Qəbulunda İctimai İştirak və Ədalət Mühakiməsinə Çıxış haqqında Konvensiyadır (Orhus Konvensiyası). Bu Konvensiya haqlı olaraq məlumat və ədalət mühakiməsinə çıxışın təmin edilməsi, eləcə də ətraf mühitlə bağlı qərarların qəbulunda ictimaiyyətin iştirakının təmin edilməsi üçün ən effektiv alət hesab olunur. Orhus Konvensiyası konkret fəaliyyət növləri üzrə qərarların qəbul edilməsində ictimaiyyətin iştirakının

şərtlərini nəzərdə tutan kifayət qədər müddəaları ehtiva edir. Hər bir Tərəf Orxus Konvensiyasına Əlavədə sadalanan təklif olunan fəaliyyətlərə icazə verilməsinin məqsədüuyğunluğu barədə qərarlara münasibətdə Konvensiyanın 6-cı maddəsinin müddəalarını tətbiq edir.

Ətraf mühitlə bağlı məsələlərə dair qərarların qəbulu prosesinin əvvəlində maraqlı ictimaiyyət adekvat, vaxtında və səmərəli şəkildə ya ictimaiyyətə bildirişlə, ya da fərdi qaydada məlumatlandırılır. Sözügedən Konvensiya həmçinin ətraf mühitlə bağlı planlar, proqramlar və siyasətlərlə bağlı məsələlərdə ictimaiyyətin iştirakını və bilavasitə icraedici qaydaların və/və ya ümumiyyətlə tətbiq olunan hüquqi qüvvəyə malik qaydaların hazırlanmasında ictimaiyyətin iştirakını təmin edir (Maddə 7 və Maddə 8).

Konvensiyada ədalət mühakiməsinə çatımlılığın təmin edən 9-cu maddə xüsusi yer tutur. Beləliklə, hər bir Tərəf öz milli qanunvericiliyi çərçivəsində məlumat əldə etmək üçün müraciətinə baxılmadığını hesab edən hər hansı şəxsin qismən və ya tam olaraq adekvat şəkildə təmin edilməməsinə, haqsız olaraq rədd edilməsinə təmin etməlidir. Sorğuya bu maddənin müddəalarına uyğun olmayan hər hansı başqa yolla yanaşıldığını, məhkəmə və ya qanuna uyğun olaraq yaradılmış digər müstəqil və qərəzsiz orqan tərəfindən qəbul edilmiş qərara yenidən baxılması prosedurundan istifadə etmək imkanına malik olması da əlavə edilir. Belə bir məhkəmə nəzarəti təmin edildikdə, Tərəf belə şəxsin dövlət orqanı tərəfindən yenidən baxılması və ya məhkəmədən başqa müstəqil və qərəzsiz orqan tərəfindən baxılması üçün qanunla müəyyən edilmiş, az və ya heç bir ödəniş tələb etməyən sürətli prosedurdan istifadə imkanının olmasını təmin etməlidir.

Xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır ki, Konvensiyada ətraf mühitə dair məlumatlarda ictimai marağın mahiyyətinə dair konkret təlimat verilmir. Tərəflərin məlumatın çatımlılığında ictimai mənafeyi birmənalı şəkildə ya bütövlükdə bütün problemə münasibətdə ya da məlumatın açıqlanmasında hər biri məsələ üzrə münasibətdə ayrı-ayrılıqda tətbiqini təsəvvür etmək olar. Bəzi ölkələrdə artıq qərar verərkən istisnaların tətbiq edilib-edilməməsinə dair ictimai maraqları nəzərə alırlar. Məsələn, 1994-cü ildə İrlandiya Ombudsmanı dövlət orqanının öz səlahiyyətlərini həyata keçirərkən məlumatı açıqlamaması qərarının əsaslı olub olmadığını müəyyən etməli olmuşdur. Ombudsman dövlət orqanının qərarının əsaslılığını nəzərə alaraq məlumatın açıqlanması nəticəsində yarana biləcək zərəri təhlil etmişdir. Həmin halda müəyyən istisnaların mövcudluğuna baxmayaraq Ombudsman QHT-lərdən biri tərəfindən tələb edilmiş içməli suyun nəzarət nəticələrinin verilməsini Cork mahalının Şurasının üzərinə qoymuşdur [8].

Ümumiyyətlə iqlim dəyişikliyi barədə məlumatın alınmasında ictimaiyyətin maraqlı olması diqqət cəkir. Sorğu edilən bütün ölkələrdə və ərazilərdə respondentlərin əksəriyyəti iqlim dəyişikliyi haqqında daha çox məlumata ehtiyac olduqlarını bildirirlər. Məsələn daha çox məlumata ehtiyacı olduğunu söyləyən respondentlərin faiz nisbəti belədir: Vyetnamda 52%, Nigeriyada 51%, Filippində 51%, Cənubi Afrikada 48%, Türkiyədə 45% və İndoneziyada 45%. Böyük Britaniya və Hollandiyada isə respondentlərin yalnız 12%-i məlumata daha çox ehtiyaclarının olduğunu bildirirlər. Digər tərəfdən ABŞ respondentlərinin 37%-i və Avstraliya respondentlərinin isə 36%-i isə daha çox məlumata ehtiyac duymadıklarını söyləyirlər [2].

Digər bir maraqlı fikir M.Haklay tərəfindən irəli sürülüb. Belə ki, o təzadlı mövqeləri təhlil edərək ətraf mühit barədə məlumata kompleks şəkildə yanaşır. Məsələn, onun fikrincə, ozon problemi təkcə stratosferdəki molekullar arasında reaksiya problemi deyil və daha çox insanla, iqtisadiyyatla, kənd təsərrüfatı, istehsalat və inkişaf etməkdə olan ölkələrlə bağlı məsələləri əhatə edir. Odur ki, ətraf mühit haqqında məlumat bir bütövün bir hissəsi kimi qəbul edilir və istifadəçilər onun ümumi mənzərəsini görməyi gözləyirlər [6].

Şübhəsiz ki, beynəlxalq sənədlərdə təsbit olunmuş məlumat almaq hüququ milli qanunvericilik vasitəsilə həyata keçiriləcək. İştirakçı dövlətlərin bu Konvensiyanın müddəalarına əməl etməsinin əhəmiyyəti bu səbəbdəndir.

Azərbaycan Respublikasında Orxus Konvensiyasının müddəalarının həyata keçirilməsinin konstitusion əsasını Konstitusiyanın 39-cu maddəsi təşkil edir ki, bu müddəaya görə hər kəsin sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ vardır. Bu maddənin ikinci hissəsinə uyğun olaraq, hər kəsə ətraf mühitin

vəziyyəti haqqında etibarlı məlumat toplamaq hüququ, ekoloji hüquqpozma nəticəsində sağlamlığına və əmlakına dəymiş ziyanın əvəzinin ödənilməsi hüququ təmin edilir. Gördüyümüz kimi, söhbət etibarlı məlumat toplamaqdan gedir, çünki informasiya, hətta tam və etibarlı, vaxtında verilməsə, o əlverişli ətraf mühit hüququnun qorunması baxımından maraq doğura bilməz.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30 mart 2006-cı il tarixli sərəncamı ilə ətraf mühitin mühafizəsi üzrə Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu beynəlxalq konvensiya və sazişlərdən irəli gələn məsələlər sahəsində əlavə tədbirlər təsdiq edilmişdir. Bu sərəncam Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarına beynəlxalq müqavilələrin müddələrinin həyata keçirilməsində səylərini gücləndirməyə və fəaliyyətlərin səmərəliliyini artırmağa çağırışı birləşdirir. Bundan əlavə, Orxus Konvensiyasının müddələrinin həyata keçirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi yanında ATƏT-in Bakı ofisinin dəstəyi ilə Ətraf Mühit üzrə İctimai Informasiya Mərkəzi (Orhus İctimai Ekoloji Informasiya Mərkəzi) yaradılmışdır.

Ətraf mühit haqqında məlumat almaq hüququnu təsbit edən əsas dövlətdaxili akt Ətraf mühitə dair məlumat əldə etmək haqqında Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il 12 mart tarixli 270-IIQ nömrəli Qanunudur [7].

Bu Qanunun 1.0.1-ci maddəsində ətraf mühit haqqında məlumat yerin, suyun, yerin təkinin, atmosferin və canlı orqanizmlərin vəziyyəti haqqında məlumat kimi müəyyən edilir; ətraf mühitə və insanların həyatına təsir edən və ya təsir göstərə bilən fəaliyyətlər nəticəsində ətraf mühitin komponentlərində baş verən və baş verə bilən dəyişikliklər; ətraf mühitin mühafizəsi və səmərəli istifadəsi ilə bağlı bu dəyişikliklərin, tədbirlərin və xərclərin qiymətləndirilməsi haqqında. Bu tərif ümumiyyətlə Konvensiyanın 2-ci maddəsində açıqlanan ətraf mühitə dair məlumatın məzmununu əks etdirir. Beləliklə, bu tərif insanların sağlamlığının və təhlükəsizliyinin vəziyyəti, insanların yaşayış şəraiti, mədəniyyət obyektlərinin və bina və tikililərin ətraf mühit elementlərinin vəziyyətinin təsir etdiyi və ya təsir edə biləcəyi dərəcədə vəziyyəti haqqında məlumatları əhatə etmir. Bu Qanunun 1.0.2-ci maddəsinə uyğun olaraq, ekoloji informasiyanın obyektləri dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanları və bu orqanların sahə strukturlarıdır, halbuki Konvensiyada “dövlət orqanı” anlayışı milli, regional və digər səviyyələrdə idarəetmə kimi başa düşülür: ətraf mühitlə bağlı xüsusi öhdəliklər, fəaliyyətlər və ya xidmətlər daxil olmaqla, milli qanunvericiliyə uyğun olaraq dövlət inzibati funksiyalarını yerinə yetirən fiziki və ya hüquqi şəxslər; yuxarıda göstərilən orqanın və şəxsin nəzarəti altında ətraf mühitlə bağlı ictimai vəzifə və ya funksiyaları yerinə yetirən və ya əhaliyə xidmətlər göstərən hər hansı digər fiziki və ya hüquqi şəxslər; hər hansı regional iqtisadi inteqrasiya təşkilatı. Bu tərifə məhkəmə və ya qanunvericilik səlahiyyətində olan orqanlar və ya qurumlar daxil deyil. Gördüyümüz kimi, bu termin milli qanunvericiliyin müddələrində nəzərdə tutulduğundan daha geniş şəxsləri əhatə edir.

Konvensiyada mühüm şərt informasiyanın verilməsi prosedurudur. Belə ki, Konvensiyanın 4-cü maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq, müvafiq məlumatın həcmi və mürəkkəbliyi bu müddətin uzadılmasına əsas vermirsə, ekoloji məlumat mümkün qədər tez, lakin sorğu təqdim edildikdən sonra bir aydan gec olmayaraq lakin sorğu təqdim edildikdən iki ay sonra verilir. Ərizəçiyə bu müddətin hər hansı formada uzadılması və belə bir qərarı əsaslandırılan səbəblər barədə məlumat verilir. Qanunun 8.1-ci maddəsinə əsasən, ətraf mühit haqqında məlumatların əldə edilməsi ilə bağlı müraciət və ya sorğu yazılı şəkildə verilməli, dəqiq və aydın tərtib edilməli, sorğuçu haqqında dolğun məlumatlar əks etdirilməlidir. Bu zaman ərizəçiyə məlumatın əldə edilməsində hüquqi və ya digər maraqların göstərilməsinə ehtiyac yoxdur. Ətraf mühit haqqında məlumatların əldə edilməsi ilə bağlı müraciət və ya sorğu qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada qeydə alınır, baxılır və cavablandırılır. Bu halda Qanun müraciətə cavab vermə müddətini konkret müəyyən etmir və başqa qanunun müddələrinə istinad edir (Vətəndaşların müraciətlərinə baxılması qaydası haqqında Azərbaycan Respublikasının 10 iyun 1997-ci il tarixli Qanunu). Müvafiq Qanunun 10-cu maddəsinə əsasən, qanunla nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, müraciətə bir ay müddətində, əlavə öyrənilməsi və yoxlanılması tələb olunmayan müraciətə isə, qanunda başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, 15 gündən gec olmayaraq baxılmalıdır. Müraciətə baxılması üçün xüsusi yoxlama aparılması, əlavə materialların tələb edilməsi və digər tədbirlərin görülməsi zərurəti yarandıqda

müvafiq orqanın, idarənin, təşkilatın, müəssisənin rəhbəri və ya onun müavini, müstəsna hallarda baxılma müddətini bir aydan çox olmayaraq uzada bilər. Bu barədə müraciət edən vətəndaşa, dövlət orqanı müraciətə baxılmasını nəzarətə götürdükdə isə dövlət orqanına məlumat verilməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Ətraf mühit haqqında məlumatların əldə edilməsi haqqında Qanun imtina halında müraciətlərin (sorguların) cavablandırılmasının müddətini müəyyən edir. Belə ki, 9.2-ci maddəyə uyğun olaraq ərizə və ya sorgudan imtina edildikdə, 10 gündən gec olmayaraq ərizəçiyə səbəbləri göstərilməklə cavab göndərilir. Müraciət və ya sorgunun əhatə etdiyi məlumatlar vaxtında təqdim edilmədikdə, mənasını itirdikdə dərhal, bu mümkün olmadıqda isə 24 saat ərzində cavab göndərilir. Digər hallarda müraciətə cavab və ətraf mühit haqqında məlumat sorğusu bir aydan gec olmayaraq, məlumat mürəkkəb olduqda isə iki ay müddətində (sorguçuya ilkin cavab verilməklə) göndərilir.

Konvensiya 9-cu maddədə ekoloji məlumatın verilməsindən imtina üçün əsasları müəyyən edilmişdir: 1) sorğu göndərilən dövlət orqanında sorğu edilən ekoloji məlumat yoxdur; 2) sorğu açıq-aydın əsassızdır və ya çox ümumi formada tərtib edilmişdir; 3) sorğu materiallara aiddir; 4) hazırlanmasının son mərhələsində olanlar; 5) dövlət orqanlarının daxili yazışmaları; 6) əgər belə bir istisna milli qanunvericilikdə və ya müəyyən edilmiş təcrübədə nəzərdə tutulursa, belə məlumatların alınmasında ictimai maraq nəzərə alınmaqla.

Milli qanunvericilik imtina üçün əsasların daha dar diapazonunu müəyyən edir, yəni: dövlət təhlükəsizliyi məsələləri ilə bağlı olduqda; dövlət orqanlarının beynəlxalq münasibətlər və müdafiə məsələləri üzrə məxfi materiallarına istinad edildikdə; ədliyyə orqanlarında baxılan və ya ibtidai istintaq mərhələsində olan məsələlərlə bağlı olduqda; kommersiya sirri kimi təsnif edildikdə; məlumatın açıqlanması ətraf mühit üçün təhlükə yaradarsa və ya onun komponentlərinə zərər verə bilərsə; qanunla müəyyən edilmiş müvafiq səlahiyyətlərə malik olmayan və ya üzərinə belə öhdəlik qoyulmayan və məlumatın yayılmasına razılıq verməyən üçüncü şəxs təqdim etdiyi materiallara istinad edildikdə (maddə 7).

Xüsusi ekoloji qanunvericiliyin içerisində Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 8 iyun 1999-cu il tarixli 678-IQ nömrəli Qanunu mühüm yer tutur. Qanunun müddəalarına görə, vətəndaşların hər bir vətəndaşın həyatı və sağlamlığı üçün əlverişli ətraf mühitin mövcudluğu, onun vəziyyəti və vəziyyətinin yaxşılaşdırılması tədbirləri haqqında düzgün məlumat almaq hüququ vardır. Eyni hüquq ictimai birliklərə də verilir (qeyd olunan Qanunun 7-ci maddəsi). Ayrı-ayrı ölkələrin qanunvericiliyi müvafiq mexanizmdə ictimai iştirak üçün öz spesifik şərtlərini müəyyən edir. Beləliklə, Azərbaycan qanunvericiliyinə uyğun olaraq ictimaiyyətin iştirakının yeganə şərtləri ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində ictimai nəzarətin ictimai birliklər tərəfindən həyata keçirilməsi və vətəndaşların ətraf mühitə təsirin ictimai qiymətləndirilməsi ilə bağlı təkliflər vermək hüququdur (Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında Qanun 6-cı və 7-ci maddələri). Qeyd etmək vacibdir ki, ictimai ekoloji qiymətləndirmənin nəticəsi daha çox məlumat və tövsiyə xarakteri daşıyır. Qanunverici dövlət ekoloji ekspertizasına əsas diqqət yetirir. Ümumiyyətlə, ekoloji qiymətləndirmə təsərrüfat fəaliyyətinin ətraf mühitə mümkün təsirinə, habelə müəyyən edilmiş ekoloji standartlara uyğunluğu müəyyən edir ki, bu da ekoloji nəticələrin proqnozlaşdırılmasına və onların qarşısının alınmasına kömək edir.

Qeyd edək ki, qanunverici bu halda ətraf mühit haqqında məlumat almaq hüququ olan şəxslərin dairəsini daraldır, Ətraf mühit haqqında məlumat əldə etmək haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda isə ümumilikdə şəxslərdən bəhs edilir. Bu Qanunun 64-cü maddəsinə əsasən, ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində məlumatlara ətraf mühitin vəziyyəti, onun çirklənməsi, sağlamlaşdırılması və mühafizəsi ilə bağlı tədbirlərin maliyyələşdirilməsi, təbii ehtiyatların vəziyyəti, bərpası və istifadəsi, ətraf mühitə təsiri, ətraf mühitin keyfiyyətinin standartlaşdırılması, ekoloji-təsərrüfat və digər fəaliyyətlərə məntiqi tələblər aid edilir.

III. Nəticə

Yuxarıda göstərilən dövlətdaxili aktlarla yanaşı, informasiya sorğusunun verilməsi və bu sorğuya baxılması İnformasiya əldə etmək haqqında Azərbaycan Respublikasının 2005-ci il 30 sentyabr tarixli 1024-IIQ nömrəli Qanunu ilə tənzimlənir. Bu Qanunun məqsədi açıq və demokratik cəmiyyət prinsipləri

əsasında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 50-ci maddəsində təsbit edilmiş məlumatı hamı üçün bərabər şəraitdə pulsuz və maneəsiz əldə etmək hüququnun təmin edilməsinin hüquqi əsaslarını müəyyən etməkdən ibarətdir: qanunun aliliyi, habelə vətəndaşların dövlət funksiyalarının yerinə yetirilməsinə nəzarət etmək üçün şərait yaradılması. Qanunun 29-cu maddəsinə əsasən, cəmiyyətin mənafeyinə daha asan və çevik təmin edilməsi və çoxlu sayda informasiya sorgusunun azaldılması məqsədilə informasiya sahibi ətraf mühitin vəziyyəti, ətraf mühitə dəyən zərər və təhlükəli mühit haqqında məlumatları açıqlamalıdır. Bundan əlavə, informasiya sahibləri xidməti istifadə üçün verilmiş ətraf mühitin vəziyyəti, səhiyyə, demografiya, təhsil, mədəniyyət, iqtisadiyyat, o cümlədən nəqliyyat və kənd təsərrüfatı, habelə cinayət haqqında məlumatlara baxa bilməzlər (Müvafiq Qanunun 37-ci maddəsi).

Ətraf mühitə dair məlumatların aşkarlığı Dövlət sirri haqqında Azərbaycan Respublikasının 09.07.2004-cü il tarixli, 733-IIQ nömrəli Qanununun 7-ci maddəsi ilə də təsdiq edilir ki, həmin maddədə dövlət sirrinə və məxfiləşdirilməyə aid olmayan məlumatların siyahısı göstərilir.

Vətəndaşların informasiya əldə etmək hüququ ilə bağlı mühüm müddəalar İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 04.03.1998-ci il tarixli, 460-IQ nömrəli Qanununda əksini tapmışdır. Həmin Qanunun 10-cu maddəsinə uyğun olaraq, daxilolma növlərinə görə məlumatlar ümumi istifadə üçün açıq olan və alınması məhdud olan informasiyaya bölünür.

Yuxarıdakı qısa təhlil təsdiq etməyə imkan verir ki, ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsinin vacib şərtlərindən biri ətraf mühit haqqında məlumatın mövcudluğu və Orxus Konvensiyasına əlavədə göstərilən hallarla bağlı qərarların qəbulu prosesində ictimaiyyətin fəal iştirakıdır. Beləliklə, etiraf etmək lazımdır ki, müasir dövrün çağırışları mövcud informasiya mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və ekoloji problemlərin həllində ictimaiyyətin iştirakıdır.

REFERENCES (ƏDƏBİYYAT):

1. Anton, D. Environmental Protection and Human Rights / D. Anton, D. Shelton. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011, 1124 p.
2. Anthony Leiserowitz, Jennifer Carman, Nicole Buttermore, Xinran Wang, Seth Rosenthal, Jennifer Marlon and Kelsey Mulcahy / International Public Opinion on Climate Change. 2021, 23p. URL: <https://climatecommunication.yale.edu/publications/international-public-opinion-on-climate-change/> (last access: 24.04.2024).
3. Bladet et Tromso v. Norway, 1999. URL: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/bladet-tromso-and-stensaas-v-norway/> (last access: 02.05.2024).
4. EU Directive on Public access to environmental information. URL: <https://wecoop.eu/wp-content/uploads/2020/04/Директива-Европейского-парламента-и-Совета-ЕС-20034ЕС.pdf> (last access: 12.05.2024).
5. Guerra et others v. Italy, 1998. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58135%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58135%22]}) (last access: 06.05.24).
6. Mordechai E. Haklay Public Access to Environmental Information: Past, Present and Future. URL: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10972/1/10972.pdf> (last access: 27.04.2024).
7. The Law on right to get information about environment (in Azerbaijani / *Ətraf mühitə dair məlumat əldə etmək haqqında*” Azərbaycan Respublikasının Qanunu). URL: <https://e-qanun.az/framework/1486> (last access: 08.07.2024).
8. United Nations Framework Convention on Climate Change (1992). URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/climate_framework_conv.shtml (last access: 28.07.2024).
9. URL: <https://news.un.org/ru/story/2024/03/1450706> (last access: 06.06.2024).
10. URL: <https://unece.org/DAM/env/pp/implementation%20guide/russian/part5.pdf> (last access: 26.07.2024).

LEGAL BASIS FOR ENSURING PUBLIC ACCESS TO CLIMATE CHANGE INFORMATION

TURGAY HUSEINOV¹

Abstract

The article analyzes the problem of accessibility of environmental information. Since the 1992 Rio Conference, the issue of public access to environmental information and taking practical steps in this field is one of the important points of the agenda raised before the world community. Access to environmental information is important for members of the society to know and understand what is happening in the environment. For this purpose, the international and national legal foundations of this law are studied. Most of the world's inhabitants want national governments to act by acknowledging the existence of climate change, and most citizens in developed economies are willing to change their lives. At the beginning of the environmental decision-making process, the interested public is informed in an adequate, timely and efficient manner, either by public notice or individually. It is undeniable that tackling climate change will open up many opportunities: cleaner air, renewable energy, food security, greener jobs and healthier living conditions, and more. In the article, the normative basis of ensuring public access to environmental information is studied and the interaction of international legal norms and national legislation in this field is analyzed. Special attention is paid to the steps to be taken in the direction of providing information accessibility.

Keywords: *climate change, environment, global development, legal protection, environmental legislation.*

ПРАВОВАЯ ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ДОСТУПА ОБЩЕСТВЕННОСТИ К ИНФОРМАЦИИ ОБ ИЗМЕНЕНИИ КЛИМАТА

ТУРГАЙ ГУСЕЙНОВ²

Резюме

В статье анализируется проблема доступности экологической информации. После Конференции в Рио-де-Жанейро 1992 года вопрос доступа общественности к экологической информации и принятия практических шагов в этой области является одним из важных пунктов повестки дня, стоящей перед мировым сообществом. Доступ к экологической информации важен для того, чтобы представители общественности знали и понимали, что происходит в окружающей среде. С этой целью изучаются международные и национальные правовые основы данного закона. Большинство жителей мира хотят, чтобы национальные правительства действовали, признавая существование изменения климата, и большинство граждан в развитых странах готовы изменить свою жизнь. В начале процесса принятия экологических решений заинтересованная общественность информируется адекватным, своевременным и эффективным способом либо путем публичного уведомления, либо в индивидуальном порядке. Нельзя отрицать, что борьба с изменением климата открывает множество возможностей: более чистый воздух, возобновляемые источники энергии, продовольственная безопасность, более экологичные рабочие места и более здоровые условия жизни и многое другое. В статье

---

¹ Doctor of Laws / Baku State University / email: turguy1973@gmail.com

² Доктор юридических наук / Бакинский государственный университет / email: turguy1973@gmail.com

исследуется нормативная база обеспечения доступа населения к экологической информации и анализируется взаимодействие международно-правовых норм и национального законодательства в этой сфере. Особое внимание уделено шагам, которые необходимо предпринять в направлении обеспечения доступности информации.

Ключевые слова: изменение климата, окружающая среда, глобальное развитие, правовая защита, экологическое законодательство.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 15.08.2024

Çapa qəbul tarixi: 10.10.2024